

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпровський державний
аграрно-економічний
університет

Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

Ефективна економіка № 4, 2017

УДК 657

О. А. Петрик,

д. е. н., проф., завідувач кафедри аудиту,

ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", м. Київ

Н. В. Гойло,

к. е. н., доцент кафедри аудиту,

ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

O. A. Petryk,

Professor, Head of Department of Audit,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman research university, Kyiv

N. V. Goilo,

Ph.D, Associate Professor of Auditing,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman research university, Kyiv

ORGANIZATIONAL AND METHODOICAL BASES INTERNAL AUDIT OF CORPORATE RIGHTS

Стаття присвячена питанням розвитку інституту корпоративного права, що зумовлює необхідність організації та здійснення ефективного контролю за корпоративною власністю. Внутрішній аудит є дієвим методом незалежного контролю та передумовою ефективного управління діяльністю групи корпоративних утворень, а корпоративні права виступають окремим об'єктом контролю внутрішніх аудиторів. В дослідженні запропоновано шляхи удосконалення організації та методики внутрішнього аудиту корпоративних прав шляхом реалізації запропонованого Плану внутрішнього аудиту корпоративних прав. Реалізація плану внутрішнього аудиту корпоративних прав в зазначеному порядку з дотриманням вказаних прийомів дозволяє проконтролювати порядок здійснення операцій з ними, виявляти низку помилок та порушень, забезпечує правильність відображення корпоративних прав у звітності

підприємств групи.

In the article devoted to the development of the Institute of Corporate Law, which necessitates the organization and implementation of effective control of the corporate property. Internal audit is an effective method of independent control and prerequisite for effective management of the corporate group structures and corporate rights advocate specific object of study of internal auditors. In studies suggested ways to improve the organization and methods of internal audit of corporate rights by implementing the proposed plan of internal audit corporate rights. The plan of internal audit of corporate rights in the order in compliance with these methods allows to control the order of operations with them, to identify a number of errors and irregularities ensure correct display of corporate rights reporting enterprise group.

Ключові слова: *корпорація, група підприємств, акціонери, внутрішній аудит, корпоративні права.*

Keywords: *corporation, a group of companies, shareholders, internal audit, corporate law.*

Постановка проблеми. В умовах розвитку ринкових відносин в Україні важливу роль для економіки держави відіграють великі промислові підприємства, до складу яких входять дочірні підприємства, та які мають розгалужену мережу філій і представництв. Участь в них іноземних підприємств-інвесторів призводить до утворення транснаціональних компаній та забезпечує інтеграцію виробництва і капіталу. Такими структурами є холдингові компанії, які функціонують переважно у формі акціонерних товариств, що найбільш вдало виконують функцію формування в країні корпоративної власності. Відповідно до річних звітів НКЦПФР України на кінець 2015 року, зареєстровано випусків акцій на загальну суму 838,62 млрд грн [5], що на 122,3 млрд грн більше ніж на кінець 2014 р. Така позитивна тенденція свідчить про збільшення кількості транзакцій на фондовому ринку, підвищення вартості акцій, перерозподіл капіталів та зміну власників або розміру їх дольової участі. Відтак, особливої уваги потребує контроль за дотриманням корпоративних прав акціонерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження корпоративного сектору, теоретико-методологічних та організаційно-методичних питань формування корпоративних прав зробили вітчизняні та зарубіжні вчені О. Ананьєв, З. Березій, О. Вінник, Н. Глузь, Т. Головін, Н. Горлач, В. Жук, Ю. Єгорова, Т. Кашаніна, О. Кібенко, М. Корінько, В. Костюченко, В. Кравчук, І. Малик, В. Мамутов, О. Мельник, І. Спасибо-Фатєєва, М. Томашевська, Т. Халімон, В. Щербина та ін. Проблема організації та методики бухгалтерського обліку операцій з корпоративними правами як основи забезпечення інвестиційної привабливості корпорацій присвячено дослідження, виконане О. Пилипенком. Відзначаючи цінність отриманих результатів попередніх напрацювань, необхідно вказати на наявність невирішених питань щодо організації та методики здійснення корпоративного управління та контролю корпоративних прав акціонерів.

Мета написання статті полягає в комплексному дослідженні теоретичних проблем і розробці практичних рекомендацій з удосконалення організації та методики внутрішнього аудиту корпоративних прав для забезпечення достовірності та надійності прийняття управлінських рішень в умовах корпоратизації економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі економічного розвитку України відбувається формування інституту корпоративного права, ефективно управління якими є однією з актуальних соціально-економічних проблем, що зумовлено характером приватизаційного процесу. Об'єднаннями підприємств корпоративного сектору створюється 30-50 % світової промислової продукції, контролюється половина міжнародної торгівлі і реєструється дві третини патентів на техніку і технологію. Інтегровані структури забезпечують технологічний прогрес, економічне зростання і соціальну захищеність громадян в розвинутих країнах. Особливо вагомі позиції корпоративних утворень в наукомістких, інфраструктурних та природничих галузях економіки. Проте для отримання позитивного ефекту важливе значення має правильна організація корпоративного управління та внутрішньогрупових відносин всередині об'єднання. В окрему низку проблем варто виокремити: правове регулювання діяльності груп підприємств; етика відносин підприємств у групі відносно корпоративної ієрархії та реалізації корпоративних прав, групи підприємств з партнерами та конкурентами на вітчизняному і міжнародному ринках; аналіз діяльності внутрішніх ринків, пов'язаний зі зростанням їх масштабів.

Розвиток підприємств корпоративного бізнесу в Україні обумовлює участь широкого кола власників в капіталі групи підприємств. На підставі неконсолідованої фінансової звітності юридичних осіб, яку подано до Державної фіскальної служби, визначено рейтинг 200 найбільших компаній України за 2015 р. [1]. У рейтингу зазначено не тільки назву компанії, вид діяльності, обсяг виручки та прибутку, а й власників, серед яких є як фізичні, так і юридичні особи. Державна податкова служба України станом

на 01.01.2012 р. сформувала список великих груп підприємств, які поєднують промисловий та фінансовий капітал, та є найбільшими платниками податків. Працівники ДПСУ визначили, що в Україні діє 16 великих груп підприємств [2], до складу яких входить понад 4600 підприємств, та які є яскравим втіленням корпоративного управління і корпоративної власності в державі. Найбільш численними виявилися група “Приват” (1089 підприємств) і група “СКМ” (809 підприємств).

Останнім часом дедалі більше науковців і практиків у галузі права привертають увагу до питання удосконалення корпоративного законодавства та вирішення проблем, які мають місце у сфері правового регулювання корпоративних відносин. Оскільки наявність корпоративних прав впливає на планування зовнішнього та внутрішнього фінансування в групі підприємств необхідно чітко відстежувати своєчасність і повноту їх зміни, порядок облікового та звітного відображення. Тому виникає потреба здійснення своєчасного та дієвого контролю за корпоративними правами акціонерів.

Корпоративні права є інструментами збільшення власного капіталу, які відображають частку в активах підприємства та надають право здійснення корпоративного контролю за його діяльністю. На думку, В.А. Шепелюк [7, с. 30] корпоративні права – сукупність майнових та немайнових прав акціонерів, що знаходять своє відображення у формі цінних паперів, дивідендів чи частини майна у зареєстрованому акціонерному капіталі акціонерного товариства, а також передбачені статутом та чинним законодавством України. Як наслідок, залежно від об’єкту відображення в бухгалтерському обліку автор виокремлює: право на дивіденди, право на придбання та викуп -акцій, на частку при розподілі коштів товариства при його ліквідації та право на виплату вартості майна при виході учасника.

До переліку суб’єктів корпоративних прав, які виокремлює О.І. Пилипенко [3, с. 186] (суб’єкт, що передає право власності та суб’єкт, що одержує право власності), варто віднести і суб’єкта, що володіє корпоративними правами.

Інколи холдинг складається з цілої мережі підприємств, що втілюють складну ієрархічну структуру контролю-підпорядкування, на основі прямого чи опосередкованого володіння корпоративними правами. Прикладом холдингової структури корпоративного управління є група компаній “СКМ” (“System Capital Management”), яка складається із 809 підприємств, в яких АТ “СКМ” володіє (прямо чи опосередковано) частками в розмірі 50 % та більше (рис. 1).

Рис. 1. Структура групи "СКМ"

(згруповано на основі [6])

1. Дані подані станом на 1 квітня 2013 року

2. У схемі зазначено підприємства, у статутних капіталах яких АТ "СКМ" володіє (прямо чи опосередковано) частками в розмірі 50 % та більше

На практиці не завжди материнська компанія одноосібно володіє корпоративними правами дочірнього підприємства. Існують різні варіанти структури груп підприємств, де виокремлюються материнська компанія та низка дочірніх та субдочірніх підприємств.

Відмежування власників від безпосереднього керування підприємством зумовлює певний конфлікт інтересів з вищим управлінським персоналом та потребує посилення контрольної функції. За цих умов виникає потреба у такій організації внутрішнього контролю, яка б сприяла б захисту інтересів власників на основі об'єктивної оцінки здійснення та результатів фінансово-господарської діяльності підприємства. Саме таким видом контролю і є внутрішній аудит. Адже в процесі діяльності корпоративних підприємств та господарських об'єднань запроваджується два види внутрішнього контролю: контроль власника і контроль керівника. Виходячи з цього в дослідженні розглянуто внутрішній аудит як контроль власника за достовірністю відображення корпоративних прав у фінансовій звітності.

Служба внутрішнього аудиту – незалежний орган, не підпорядкований жодній зі структурних одиниць групи підприємств, діє в інтересах власників та свої функції виконує стосовно кожного учасника групи підприємств з певною періодичністю (відповідно до

планів аудиту та безпосередньо перед складанням та оприлюдненням консолідованої фінансової звітності).

Прийняття ефективних управлінських рішень потребує достовірної інформації. Здійснення операцій з корпоративними правами впливає на стан активу, пасиву балансу та визначення фінансових результатів діяльності. Тому сукупність майнових та немайнових прав акціонерів стають особливо важливим об'єктом контролю внутрішніми аудиторами.

У зв'язку з цим виникає необхідність комплексного дослідження проблемних питань внутрішнього аудиту корпоративних прав, що дозволить окреслити напрями удосконалення організаційно-методичних аспектів внутрішнього аудиту в умовах корпоратизації економіки.

В умовах ринку та інтеграції суб'єктів господарювання внутрішній аудит відіграє ключову роль в управлінні групою підприємств. Особливе місце за діяльністю групи підприємств належить службі внутрішнього аудиту (СВА) як органу оперативного контролю.

Служба внутрішнього аудиту займає проміжну ланку між підприємствами, що входять до складу групи, та користувачами результатів проведення внутрішнього аудиту в частині контролю та аналізу щодо операцій з корпоративними правами учасників групи підприємств, і надання пропозицій власникам щодо прийняття рішення з приводу ефективного управління ними. В даному випадку служба внутрішнього аудиту – самостійний орган, що підпорядковується лише Наглядовій раді товариства, про що також наголошено в п. 5.2 Принципів корпоративного управління [4]. Внутрішній документ, який регулює порядок формування та діяльності, затверджується Наглядовою радою, яка також призначає та звільняє працівників служби внутрішнього аудиту. Працівники служби внутрішнього аудиту не повинні виконувати обов'язки, які пов'язані з безпосередньою матеріальною відповідальністю за грошові кошти та матеріальні цінності. Зазначені процедури забезпечують незалежність проведення внутрішнього аудиту.

Особливе значення має визначення видів корпоративних прав відповідно до існуючих класифікаційних ознак, логічність їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку, законність та точність розрахунків, правильне відображення у фінансовій звітності учасників групи підприємств операцій з корпоративними правами, елімінація при складанні консолідованої фінансової звітності внутрішньогрупового володіння. Тому виникає необхідність організації та проведення внутрішнього аудиту за реальністю виникнення/припинення та правильністю відображення в бухгалтерському обліку корпоративних прав.

Як і будь-який процес, внутрішній аудит має мету, відповідно до якої ставиться та вирішується низка завдань. На рис. 2 зазначено мету та основні завдання проведення внутрішнього аудиту корпоративних прав.

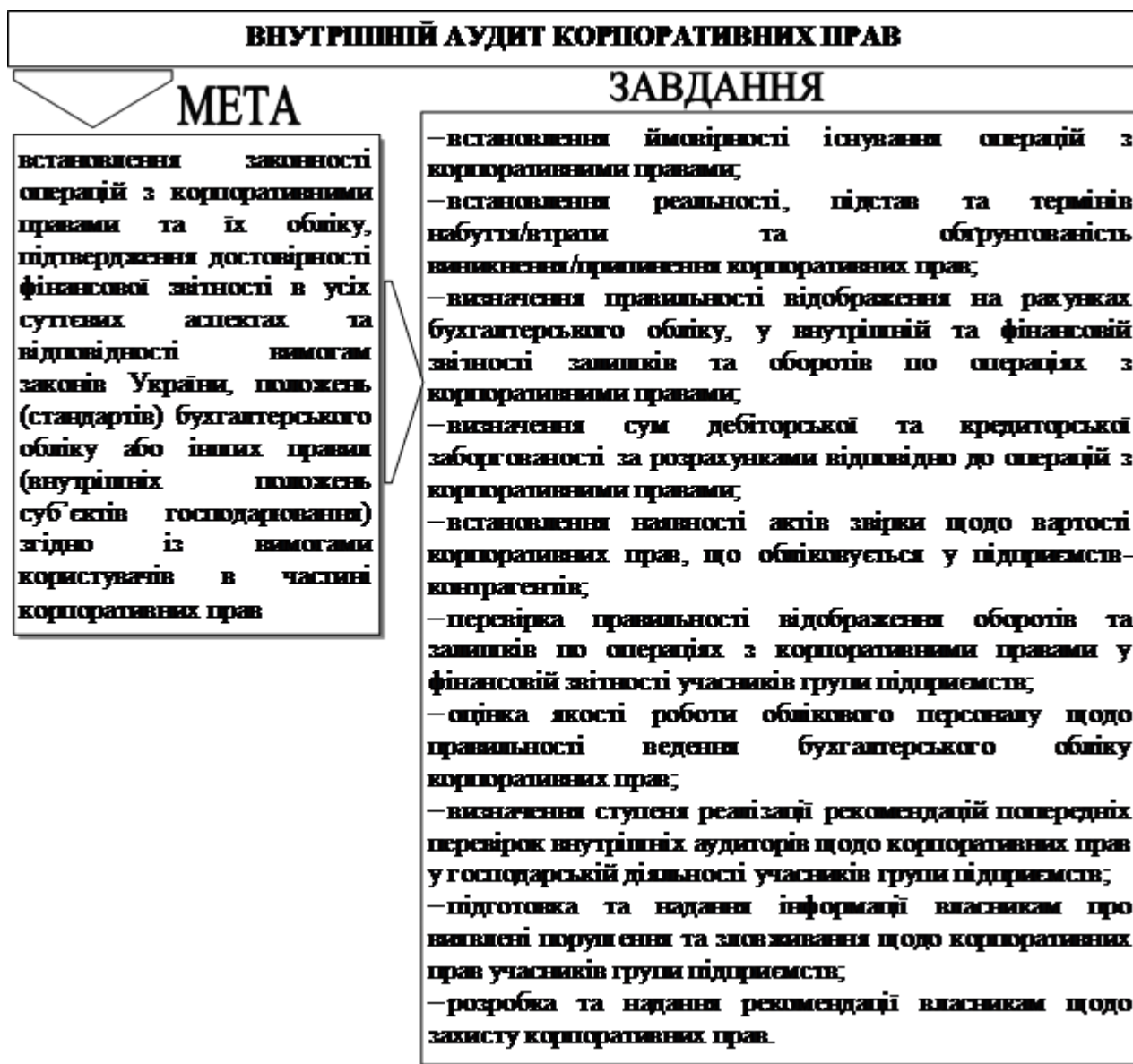

Рис. 2. Мета і завдання внутрішнього аудиту корпоративних прав

Метою здійснення внутрішнього аудиту корпоративних прав є встановлення законності операцій з корпоративними правами та їх обліку, підтвердження достовірності відображення вартості корпоративних прав у звітності підприємств, що входять до складу групи. Реалізація даної мети можлива при вирішенні низки завдань, серед яких: встановлення реальності, причин та термінів набуття/втрати та обґрунтованість виникнення/припинення корпоративних прав; визначення правильності відображення на рахунках бухгалтерського обліку, у внутрішній та фінансовій звітності залишків та оборотів по операціях з корпоративними правами; визначення сум дебіторської та кредиторської заборгованості за розрахунками відповідно до операцій з корпоративними правами. Таким чином, створюються умови для підвищення ефективності управління корпоративним суб'єктом господарювання.

Виконання зазначених завдань спрямоване на виявлення та усунення ряду проблем та порушень щодо операцій з корпоративними правами, які умовно можна розділити на три групи: невиконання або неналежне виконання рішень загальних зборів засновників, арифметичні помилки при розрахунку частки учасника при виході, виключенні учасника та переході корпоративних прав до іншого учасника, неточності в розрахунках належних до виплати дивідендів за простими та привілейованими акціями.

Інформація про корпоративні права під час проведення внутрішнього аудиту оцінюється, за допомогою зустрічної перевірки підтверджується та аналізується. В результаті користувачі (власники) отримують достовірну інформацію про ефективність використання ресурсів, які надані підприємствам в межах групи, прибутковість чи збитковість операцій кожного із учасників групи.

Для належної організації виконання завдань внутрішнього аудиту корпоративних прав важливим етапом є розробка плану проведення перевірки. План перевірки визначає її цілі та масштаб, надає можливість координувати роботу контролерів всередині групи, підвищувати ефективність внутрішнього аудиту, допомагаючи заздалегідь визначити прийоми і способи, застосування яких є ефективним, виявляти ділянки, які повинні перевірятися більш ретельно, і рахунки щодо яких існує ймовірність виникнення помилок. В табл. 1 запропоновано фрагмент Плану внутрішнього аудиту корпоративних прав, який включає вид та перелік виконуваних процедур, способи та прийоми, а також назви робочих документів.

План внутрішнього аудиту корпоративних прав (фрагмент)

<i>Вид процедур</i>	<i>№ з/п</i>	<i>Перелік процедур аудиту</i>	<i>Спосіб</i>	<i>Прийоми</i>	<i>Робочі документи</i>	<i>Примітки</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
А. Попередні процедури	1	Попередній аналітичний огляд	ВП	АП	Робочі записи	
	2	Оцінка аудиторського ризику викривлення та ризику невиявлення	ЦВ	АП, ТК	Робочі записи	
	3	Оцінка процедур ідентифікації корпоративних прав відповідно до Положення про облікову політику групи підприємств	СП	АП	Робочі записи	
Б. Процедури тестів контролю та перевірки по суті	1	Огляд форм фінансової звітності та пояснювальних записок щодо зазначених учасників групи підприємств та операцій з корпоративними правами за звітний період	СП	АП, ПД	Робочі записи	
	2	Запит до юристів щодо наявності у них відомостей про порушення норм здійснення операції з корпоративними правами	СПС	З	Запит	
	3	Здійснення запиту до головного аудитора щодо наявності інформації про стратегічні цілі материнської/холдингової компанії щодо дочірніх та субдочірніх підприємств	СП	З	Запит	
	4	Розгляд процедур внутрішнього контролю, які застосовуються щодо корпоративних прав акціонерів	ВП	ТК	Робочі записи	
	5	Перегляд облікових записів щодо набуття/припинення корпоративних прав та встановлення правильності віднесення корпоративних прав до встановлених класифікаційних груп (по всіх підприємствах-учасниках)	СПС	ПД, АП, УЗ	Робочі записи, робочі документи	
С. Результативні процедури	1	Формування висновку внутрішнього аудитора	СП	УЗ	Висновок, звіт	

Способи:

1. Суцільна перевірка (СП).
2. Вибіркова перевірка, вибіркового відбір (ВП).
3. Суцільна перевірка документів вартістю понад межу суттєвості (СПС).
4. Вибіркова перевірка, цільовий відбір (ЦВ).

Прийоми:

1. Аналітичні процедури (АП).
2. Перевірка записів чи документів – ПД.
3. Підрахунок – ПР.

4. Повторне виконання (ПВ).
5. Запит (З).
6. Нагляд (Н).
7. Тести контролю (ТК).
8. Узагальнення (УЗ).

Реалізація Плану внутрішнього аудиту корпоративних прав в зазначеному порядку з дотриманням вказаних прийомів дозволить проконтролювати порядок здійснення операцій з ними та правильність відображення корпоративних прав у звітності підприємств групи.

Комплексне та системне проведення внутрішнього аудиту сприяє правильному відображенню в бухгалтерському обліку корпоративних прав, достовірному складанню окремої та консолідованої фінансової звітності, зниженню кількості правопорушень в частині операцій щодо набуття/втрати корпоративних прав для всіх учасників групи підприємств, а також підвищенню ефективності системи контролю холдингу в цілому.

За результатами виконання зазначених прийомів аудиту можна виявити наступні помилки та порушення: невнесення або неповне внесення засновниками часток відповідно до вартості належних їм корпоративних прав; несвоєчасне внесення змін до реєстру акціонерів; несвоєчасне оформлення вибуття та приймання нових акціонерів; неправильне оформлення часток власників корпоративних прав, внесених до статутного капіталу; необґрунтоване збільшення статутного капіталу в результаті завищення вартості активів, які вносяться в рахунок оплати корпоративних прав; арифметичні помилки при розрахунку дивідендів по привілейованих акціях; неправильне оформлення повернення засновникам належних їм часток; наявність недооформлених та прострочених документів; відсутність оригіналів або завірених відповідно до законодавства документів, наявність фіктивних документів та операцій, пов'язаних з корпоративними правами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведеного дослідження виявлено, що внутрішній аудит є дієвим методом незалежного контролю та передумовою ефективного управління діяльністю групи корпоративних утворень, а корпоративні права виступають окремим об'єктом дослідження внутрішніх аудиторів. Також встановлено, що процес проведення внутрішнього аудиту корпоративних прав передбачає виконання низки завдань. Для їх реалізації розроблено методичне забезпечення внутрішнього аудиту корпоративних прав в частині запропонованого Плану проведення внутрішнього аудиту корпоративних прав, який включає розширений перелік завдань, прийомів та способів їх вирішення, робочих документів, які заповнюються при виконанні кожного завдання, що забезпечує ефективність контрольних дій за порядком здійснення і облікового відображення корпоративних прав усіх учасників групи підприємств.

Література.

1. 200 найбільших компаній України 2015 року / Бізнес Цензор. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biz.censor.net.ua/r3011931> (Дата звернення 27.03.2017 р.).
2. Вишинський А. Податкова офіційно визначила ФПГ / А. Вишинський // Економічна правда. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/03/30/320310/> (Дата звернення 27.03.2017 р.).
3. Пилипенко О.І. Корпоративні права в системі бухгалтерського обліку: [монографія] // О.І. Пилипенко. – Житомир: ФОП Кузьмін Дн.Л., 2010. – 612 с.
4. Принципи корпоративного управління, затверджені Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22.07.2014 р. № 955 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KL140337.html (Дата звернення 22.03.2017 р.).
5. Ринок цінних паперів в Україні: повне перезавантаження. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1473066406.pdf (Дата звернення 20.03.2017 р.).
6. Структура групи “СКМ” [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.scm.com.ua/uk/about-us/structure/#> (Дата звернення 20 березня 2017 р.).
7. Шепелюк В.А. Бухгалтерський облік і внутрішній контроль корпоративних прав: організація та методика: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” В.А. Шепелюк. – Вінниця, 2015. – 180 с.

References.

1. (2016), “200 largest companies in Ukraine in 2015”, Biznes Tsenzor, [Online], available at: <http://biz.censor.net.ua/r3011931> (Accessed 27 March 2017).
2. Vyshynskiy, A. (2012), “The tax statement for the PPG”, Ekonomichna pravda, [Online], available at: <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/03/30/320310/>

<http://www.epravda.com.ua/publications/2012/03/30/320310/> (Accessed 27 March 2017).

3. Pylypenko, O.I. (2010), Korporatyvni prava v systemi bukhhalterskoho obliku [Corporate law in the accounting system], FOP Kuzmin Dn.L., Zhytomyr, Ukraine.

4. Corporate Governance Principles approved by the National Commission on Securities and Stock Market (2014), [Online], available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KL140337.html (Accessed 22 March 2017).

5. The stock market in Ukraine: a full reboot. Annual Report of the National Commission on Securities and Stock Market of Ukraine for 2015 (2016), [Online], available at: https://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1473066406.pdf (Accessed 24 March 2017).

6. The structure of the "SCM" (2013), [Online], available at: <http://www.scm.com.ua/uk/about-us/structure/#> (Accessed 20 March 2017).

7. Shepeliuk, V.A. (2015), "Accounting and internal control corporate rights organization and methods". Abstract of Ph.D. dissertation, Accounting, analysis and audit, Private higher educational institution Vinnyts'kyi Financial And Economic University, Vinnitsa, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2017 р.

ТОВ "ДКС Центр"

[Врору](#)